

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

11-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 11 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Muxammadiev Akmal Ganievich</i> TOSH DAVRIDA KVARIS XOMASHYOSIDAN FOYDALANISH MASALASINI O'RGANISH	10-15
<i>Xujaniyazov Uktam Yeshbayevich</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONDA MADANIYAT SOHALARI RIVOJLANISHINING ASOSIY TENDENSIYALARI (QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI MISOLIDA)	16-21
<i>Mo'minov Xusanboy Madaminjonovich, Xamidova Ominaxon</i> ANTI-K TEATR	22-25
<i>Ravshanov O'ktamali Rustam o'g'li</i> SOPOL IDISHLARDAGI EPIGRAFIKA	26-29
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> O'ZBEK OLIMLARI VA MUTAXASSISLARINING GLOBAL FAN VA TEXNOLOGIYA RIVOJIGA TA'SIRI: TARIXDAN HOZIRGI	30-33
<i>Esanova Nilufar</i> O'ZBEKISTONNING SANOAT SOHASIDA KADRLAR TAYYORLASH SIYOSATI: ILMIY ASOSLAR VA DOLZARB MASALALAR	34-38
<i>Asadova Ra'no Baymanovna, Ashurova Qunduz Abduxoliq qizi</i> QASHQADARYO VILOYATIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING RIVOJI (1990–2025): MANBALAR, MUAMMOLAR VA TENDENSIYALAR	39-42
<i>Umarqulova Gulchiroy Fayzulla qizi</i> JIZZAX CHO'LLARINING O'ZLASHTIRILISHI VA MIRZACHO'L VA DO'STLIK TUMANLARINING TASHKIL TOPIHI TARIXIDAN	43-47
<i>Shirinova Nargiza Faxritdinbek qizi</i> XIX ASR IKKINCHI YARMI – XX ASR BOSHLARIDA TURKISTONDA DORISHUNOSLIK AN'ANALARI TARIXIDAN	48-53

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Akbarov Husan O'zbekxonovich</i> BOG'DORCHILIK XO'JALIKLARINING ISHLAB CHIQARISH SAMARADORLIGIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI EKONOMETRIK MODELLAR ASOSIDA BAHOLASH	54-59
<i>Asqarova Nargiza Ilhomxo'jayevna</i> KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING ILG'OR XORIY TAJRIBASI	60-67
<i>Nurmurodov Zafarjon Nurmurod o'g'li</i> MAHALLIY DAVLAT HOKIMIYATI ORGANLARINI RAQAMLASHTIRISHNING ZAMONAVIY YO'NALISHLARI VA MUAMMOLARI	68-72

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Abilov O'rol Murodovich</i> OPTIMIZM-PESSIMIZMNING IJTIMOY VA GNOSEOLOGIK ASOSLARI	73-81
<i>Ismoilov Maxamadixon Isroilovich</i> AXLOQ VA FOYDA O'RTASIDAGI DIALEKTIKA: IQTISODIY RATSIONALIZMGA AKSIOLOGIK YONDASHUV	82-90
<i>Yuldashev Rustam Daniyrovich</i> YOSHLAR TARBIYASIDA DINIY-MA'RIFIY TUSHUNCHANING O'RNI VA AHAMIYATI	91-98
<i>Sagdullayeva Dilbar Shuxratovna</i> JAMOATCHILIK NAZORATINI TAKOMILLASHTIRISHNING FALSAFIY JIHATLARI	99-105
<i>Narziyev Zubaydillo Ibodilloevich</i> AZIZIDDIN NASAFIYNING TASAVVUF ILMIGA OID QARASHLARINING METODOLOGIK TAHLILI	106-112
<i>Mamajonov Sanjarbek Hamrajonovich</i> SOTSIAL INJENERIYANING RIVOJLANISH TARIXI VA METODOLOGIYASI	113-118
<i>Rajabov Ilxom Mustafoevich</i> ZAMONAVIY TA'LIM PARADIGMALARI (RAQAMLI TA'LIM, KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV, UZLUKSIZ TA'LIM): IJTIMOY-FALSAFIY TAHLIL	119-123
<i>Toirov Ilxom</i> MADANIYAT VA KUNDALIK HAYOT DIALEKTIKASI	124-127
<i>Mamatnazarov Lazizbek To'raquliyevich</i> ZO'RAVONLIK IJTIMOY-XATARLI XULQ-ATVOR SIFATIDA: MAZMUNI VA MOHIYATI, OQIBATLARI	128-131
<i>Toxirov Abdumalik Ashurali o'g'li</i> MODERNIZATSIYA SHAROITIDA YOSHLAR AXLOQIY QADRIYATLARINING TRANSFORMATSION DINAMIKASI	132-136
<i>Нурмухамедова Севара Бадриддиновна</i> ВЛИЯНИЕ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ НА ФОРМИРОВАНИЕ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ МОЛОДЕЖИ	137-141
<i>Axmedova Dilrabo Sa'dullayevna</i> YOSHLAR SALOMATLIGI VA IJTIMOY SHAKLLANISH: STRESS, DEPRESSIYA, RUHIY SALOMATLIK, JAMOATCHILIK VOSITASI SABOQLARI ...	142-145
<i>Xolmirzayeva Jumagul Xamdamovna</i> YOSHLAR MEHNAT MADANIYATI VA UNING JAMIYAT RIVOJIGA TA'SIRI	146-150
<i>Abdusalimov Abror Vali ug'li</i> MIRZO G'OLIB VA MUHAMMAD IQBOL IJODIDAGI FALSAFIY, MA'NAVIY VA BADIY MUSHTARAKLIK	151-158
<i>Maxmudov Izzatillo Ne'matilloevich</i> IJTIMOIY ADOLAT: NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI VA ZAMONAVIY TALQINI	159-163
<i>Aripov Alisher Sayfiddinovich</i> KORRUPSIYA TUSHUNCHASINING ILMIY-METODOLOGIK ASOSLARI	164-167
<i>Xudoyqulov Shukrullo Sohibovich</i> O'ZBEKISTONDA YANGI TARAQQIYOT BOSQICHIDA YANGI MA'NAVIY MAKONNI YARATISH TAMOIILLARI	168-172

<i>Ibrogimova Gulbaxor Eshmamatovna</i> MA'NAViy-AXLOQiy TANLOV TUSHUNCHASI VA UNING FALSAFIY MOHIYATI	173-176
---	---------

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Abduraxmonova Ra'no Kosimovna</i> NEMIS TILIDAGI DINIY MATNLARNING O'ZBEK TILIGA	177-182
<i>Abdusalimov Abdulaziz Abdumutal o'g'li</i> INGLIZ TILI MODAL FE'LLARINING TIPOLOGIK TALQINI	183-188
<i>Abduraximova Okila Gayratovna</i> ZAMONAVIY NEMIS TILIDA NEOLOGIZMLAR TIPOLOGIYASI VA TASNIFI	189-194
<i>Ubaydullayeva Umida Abdushukur qizi</i> TERMIN, TERMINOLOGIYA VA ULARNING YONDOSH TUSHUNCHALARGA MUNOSABATI	195-198
<i>Sayitqulova Zilola Xusniddin qizi</i> BADIY ASARLARDA PERSONAJLARARO MUNOSABATLARNING LINGVOMADANIY VA PRAGMATIK TAHLILI (O'ZBEK VA INGLIZ ADABIYOTI MISOLIDA).....	199-203
<i>Khodjayeva Khurshida Sharafitdinovna</i> LANGUAGE CHANGE AND THE EMERGENCE OF NEW LEXICAL UNITS IN THE DIGITAL ERA	204-209

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Реймбаев Абдулла Курбанбаевич</i> РАССУЖДЕНИЯ ОБ УГОЛОВНО-ПРАВОВОМ ПОНЯТИИ УЧАСТИЯ В ПРЕСТУПЛЕНИИ	210-215
<i>Sayfiddinov Aqliddin Anvarjon o'g'li</i> HUDUDLARNI IJTIMOiy-IQTISODIY RIVOJLANTIRISHDA MAHALLIY KENGASHLAR FAOLIYATINI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH: RETROSPEKTIV TAHLIL	216-222
<i>Samandarova Feruza Baxromjon qizi</i> YASHIL DAVLAT XARIDLARI	223-229
<i>Rasulov Siroj Sodiq o'g'li</i> DAVLAT BOSHQARUVIDA ODILLIK PRINSIPI TALQINI	230-233
<i>Aslanov Sharafiddin Xayrullayevich</i> IQTISODIY JINOYATLARNING MAZMUN-MOHIYATI VA ULARNING OLDINI OLISH MEXANIZMLARI	234-238

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

<i>Akbarova Gulhayo Oybekovna</i> TA'LIM 5.0 KONSEPTSIYASI ASOSIDA "QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARI" FANINI O'QITISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH	239-246
<i>Sulaymanova Dildora Nazarovna</i> BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KREATIV TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISHDA SHAXSGA YO'NALTIRILGAN TA'LIM TEXNOLOGIYALARINING ROLI	247-251

Aytmuratov Ajiniyaz Jumabay Uli

TALABALARNING MODELLASHTIRISHGA OID KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA
RAQAMLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH 252-255

Najmetdinov Ma'ruf G'ayratovich

O'QUVCHILARNING SOG'LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISHDA
MULTIPLATFORMADAN FOYDALANISH METODIKASI MODEL 256-265

Javliyeva Shahnoza Bahodirovna

TA'LIM SIFATINI TA'MINLASHGA YO'NALTIRILGAN O'QUV-TARBIYAVIY
JARAYONNI TASHKIL ETISH VA DIDAKTIK MATERIALLAR YARATISH
TEXNOLOGIYASI 266-269

Received: 10 October 2025
Accepted: 25 October 2025
Published: 2 November 2025

Article / Original Paper

FROM THE HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF THE JIZZAKH STEPPES AND THE FORMATION OF THE MIRZACHUL AND DUSTLIK DISTRICTS

Umarqulova Gulchiroy

Doctoral student of the Department of History of Uzbekistan, GulSU

E-mail: umarqulovagulcheroy@gmail.com

Abstract. This article analyzes the process of development of the Jizzakh steppes from a historical point of view. Since the middle of the 20th century, the reclamation and irrigation works carried out in the southern part of Mirzachul - the Jizzakh steppes, the policy of developing new lands for agriculture, socio-economic changes in the region, and environmental consequences are scientifically covered. The study is analyzed using the example of the agrarian policy of the Soviet era, post-independence reforms, and modern sustainable development processes.

Keywords: Mirzachul, Jizzakh steppes, cotton monoculture, agrarian policy, environmental problems, land reclamation, agriculture, development, irrigation, labor productivity, mineral fertilizers, drip irrigation.

JIZZAX CHO'LLARINING O'ZLASHTIRILISHI VA MIRZACHO'L VA DO'STLIK TUMANLARINING TASHKIL TOPISHI TARIXIDAN

Umarqulova Gulchiroy Fayzulla qizi

GulDU "O'zbekiston tarixi" kafedrasi doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada Jizzax cho'llarining o'zlashtirish jarayoni tarixiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. XX asrning o'rtalaridan boshlab Mirzacho'lning janubiy qismi — Jizzax cho'llarida olib borilgan meliorativ va irrigatsion ishlar, qishloq xo'jaligi uchun yangi yerlarni o'zlashtirish siyosati, hududning ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlari hamda ekologik oqibatlar ilmiy jihatdan yoritilgan. Tadqiqot sovet davri agrar siyosati, mustaqillikdan keyingi islohotlar va zamonaviy barqaror rivojlanish jarayonlari misolida tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: Mirzacho'l, Jizzax cho'llari, paxta monokulturas, agrar siyosat, ekologik muammolar, melioratsiya, qishloq xo'jaligi, o'zlashtirish, irrigatsiya, mehnat unumdorligi, mineral o'g'itlar, tomchilab sug'orish.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I11Y2025N09>

Kirish. O'zbekistonning deyarli markaziy qismida joylashgan Jizzax viloyatining bir qismi cho'l, chalacho'l va dashtliklarga tutashib ketadi. Viloyatdagi tog', tog'oldi, pasttekisliklar bilan cho'l zonalarining tutashib ketishi uning o'ziga xos joylashuvini bildiradi. Shimol va shimoli-sharqdan zinapoyasimon shakldagi tekisliklar tog'liklar tomon ko'tarilib boradi. Jizzax viloyatining katta qismini yer tuzilishi tekisliklardan iborat bo'lgan Mirzacho'l egallagan. Bu hudud qadimdan tabiiy resurslari cheklangan, yog'in miqdori kam, tuproqlari esa asosan sho'rlangan bo'lgan. Biroq, XX asr davomida davlat siyosati natijasida cho'l hududlari sug'oriladigan dehqonchilik maydonlariga aylantirildi. Jizzax cho'llarini o'zlashtirish O'zbekistonning agrar tarixida eng yirik meliorativ loyihalardan biri sifatida qaraladi. Mazkur jarayon faqat iqtisodiy maqsadlar bilan emas, balki siyosiy va ijtimoiy omillar bilan ham bog'liq bo'lib, cho'lni "yashil voha"ga aylantirish g'oyasi sovet modernizatsiyasining muhim timsoli bo'lgan. XX asrning o'rtalarida Jizzax va Qarshi cho'li, Mirzacho'l, Surxon-Sherobod va Markaziy

Farg'ona hamda Quyi Amudaryo yerlarini o'zlashtirish, suv chiqarish ishlari avj oldi. Jizzax cho'lida 70 ming gektardan ko'proq yangi yerlar o'zlashtirildi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. XX asr boshlariga qadar Jizzax cho'llari deyarli aholi yashamaydigan yarimcho'l hududlardan iborat edi. U yerda asosan ko'chmanchi va yarim-ko'chmanchi chorvachilik bilan shug'ullanuvchi qabilalar (qisman qozoq va o'zbek urug'lari) istiqomat qilgan. Sug'oriladigan yerlar asosan Sirdaryo bo'ylarida, qadimgi ariq tarmoqlari yaqinida joylashgan. Arxeologik va tarixiy manbalar (masalan, Oqtepa, Sangzor vohasi yodgorliklari) shuni ko'rsatadiki, ayrim qismlarda qadimiy sug'orish tizimlari mavjud bo'lgan, biroq ular keyinchalik cho'llanish jarayonlari sababli yo'qolgan [1. 232-234-betlar]. Sovet hokimiyati o'rnatilgandan so'ng, cho'l va yarimcho'llarni o'zlashtirish O'rta Osiyoda paxta ishlab chiqarishni kengaytirish strategiyasining bir qismiga aylandi. 1920–1930-yillarda Jizzax atrofida bir nechta kichik irrigatsion tarmoqlar (masalan, Eski Tuyatortar kanali, Forish ariqlari) qayta tiklandi. Biroq keng ko'lamli melioratsiya ishlari uchun texnika, kapital va tajriba yetarli emas edi. Shu sababli bu davrda cho'lning faqat ayrim qismlari (Sangzor vodiysi atrofi) o'zlashtirildi. 1950-yillardan boshlab SSSR miqyosida "Mirzacho'lni o'zlashtirish" loyihasi amalga oshirila boshlandi. Loyihaning asosiy maqsadi — yangi paxta yetishtirish bazalarini yaratish, cho'l hududlarini irrigatsiya qilish va yangi aholi punktlarini tashkil etish edi. 1960-yillarning oxiriga kelib, Jizzax cho'lida 300 ming gektarga yaqin yangi sug'oriladigan yerlar tashkil qilindi. Bu hududlar paxta, g'alla va yem-xashak ekinlari uchun yirik bazaga aylantirildi. Shu bilan birga, aholi soni va ishlab chiqarish hajmi tez o'sdi. Mirzacho'l va Jizzax cho'llarini o'z ichiga olgan yangi paxtachilik iqtisodiy rayoni vujudga keldi, sanoat komplekslari qurildi. 1985-yilda Sirdaryo va Jizzax viloyatlarida 731 ming tonna paxta xom ashyosi yetishtirildi [2. 96-bet]. Shu bilan birgalikda aholiga istiqomat qilishida yaxshi sharoit yaratish maqsadida Jizzax cho'lida 1454 ming kv metr turar joy binolari, 21,9 ming o'rinli maktablar, 6800 o'rinli bolalar bog'chalari, klublar, shifoxonalar, oshxonalar qurildi. XX asrning 70-80-yillarida qo'riq va bo'z yerlarning yuragi hisoblangan Sirdaryo va Mirzacho'l hududlarini yoppasiga paxtachilikka ixtisoslashtirishga kirishildi. Tadqiqotchi O. Komilovning yozishicha, o'tgan asrning 70-80-yillari ichida Mirzacho'lda 360 ming gektar qo'riq yerlar o'zlashtirilib, paxta ekishga moslashtiriladi va yuksak darajada mexanizatsiyalashtirilgan 60 ta davlat xo'jaliklari tashkil etilgan. 1974-yildan boshlab o'zlashtirilgan cho'l va qo'riq yerlarga Andijon, Farg'ona, Samarqand, Jizzax viloyatining tog' va dashtli tumanlaridan 600 dan oshiqroq oilalar "majburiy-ixtiyoriy" ravishda ko'chirilganlar [3. 151-152-betlar]. Shuning uchun ham, Jizzax viloyati aholisining ijtimoiy, milliy va yosh bo'yicha tarkibi o'ziga xos hisoblangan. Jizzax viloyati bo'yicha 1991-yilda jami aholi 806,2 ming kishidan iborat bo'lib, aholining tabiiy o'sishi 27,2 ming kishini tashkil qilgan bo'lsa, 1995-yilda aholining umumiy soni 891,1 ming kishiga yetib, 85 ming kishiga ko'paydi, tabiiy o'sish 25,1 ming kishidan iborat bo'lgan [4. 51-bet]. Mirzacho'lni o'zlashtirish jarayonida aholini ko'chirish uchun bu hududga yaqin bo'lgan tog'li rayonlar tanlanganligi ham nisbatan yaxshi samara berdi. Masalan, asosan, Zomin va Forish tumanlaridan ko'chirib kelingan aholi hisobiga 1972-yillarning boshlarida Do'stlikda – 11,2 ming, Mirzacho'lda – 15,7 ming, Paxtakorda – 26,4 ming, Yangiyerda – 32,4 ming aholi istiqomat qilgan. Mazkur tumanlarda yangi ko'chib kelganlar hisobiga ishchi kuchlarining ko'payishi tufayli yetishtirilgan paxta hosili 200 ming tonnadan oshdi [5. 70-bet]. Bu yangi xo'jaliklarda mehnat unumdorligining oshishiga samarali ta'sir ko'rsatdi. Shu bilan bir qatorda, Mirzacho'lga ko'chib kelayotgan aholini joylashtirish, ularni uy-joy bilan ta'minlash, uy-joy qurilishi rejasini

o'z vaqtida bajarilishiga erishish dolzarb masala bo'lib qoldi. Faqat 1956-yilning o'zida Mirzacho'lga 10 ming kishi ko'chib kelishi kutilgan bo'lib, ularga shu yili 18 ming kvadrat metr uy-joy qurib berish rejalashtirilgan. Ammo, yangi o'zlashtirilayotgan zonalarini ishchi kuchi bilan ta'minlash aniq reja asosida olib borilmaganligi, ijtimoiy muhofaza qilish imkoniyatlarining bo'rttirib ko'rsatilishi, va'dalarning to'la bajarilmasligi ko'chib kelganlarda ishonchsizlik uyg'otdi. Oqibatda, ularning bir qismi o'z yurtlariga qaytib ketishga majbur bo'lishdi [6.146-bet]. Shuningdek, ko'chib keltirilgan aholining doimiy istiqomat qilishida uchun yetarli choralar ko'rilmagani boshqa sohalarida ham ko'zga tashlanadi. Ko'chirib keltirilgan aholi asosan qishloq xo'jaligi, ayniqsa, paxta monokulturasiga jalb etildi. Paxta monokulturasining kuchayib borganligini yana shunda ko'rish mumkinki, agar 1950-yilda 1,1 mln. ga yerga paxta ekilgan bo'lsa, 1985-yilga kelib bu ko'rsatkich 2 mln gektargacha yetgan edi, hosildorlik har gektar hisobiga 20,1 sentnerdan 27,0 sentnerga ko'tariladi. Natijada g'alla, arpa, suli, makkajo'xori, meva, sabzavot hamda poliz ekinlari maydonlari qisqarib ketdi.

Xususan, g'alladan olinayotgan hosildorlik gektar boshiga atigi 5-8 sentnerni tashkil etgan bo'lib, 1985-yilda respublika bo'yicha atigi 387,9 ming tonna g'alla yetishtirilganligi respublika aholisining ushbu ekin turiga bo'lgan ehtiyojini qondira olmas edi. Chorvachilik, parrandachilik, baliqchilik sohalarini rivojlantirishda respublikaning imkoniyat darajasi qanchalik keng va katta bo'lmasin, bu sohalar ham sovetlar davrida yetarli foyda va daromad bilan ishlaydigan xo'jalik tarmoqlariga aylana olmadi. Paxtachilikni rivojlantirish uchun mineral o'g'itlardan foydalanishga katta e'tibor qaratildi. Paxta xomashyosi yetishtirish 1970-1985-yillarda 5,5 barobar ko'paydi, paxta ekiladigan maydonlar 1 mln gektardan ortdi [7. 18-bet].

1956-1962-yillarda Mirzacho'l magistral kanali va unga tutash tarmoqlar qurildi. Jizzax cho'lining janubiy qismi (Zomin, Do'stlik, Paxtakor, Mirzacho'l tumanlari hududi)da yangi sug'oriladigan maydonlar ochildi. Yangi kollektor-drenaj tarmoqlari barpo etilib, tuproq sho'rlanishiga qarshi kurash boshlandi. Bu davrda ko'plab yangi qishloqlar tashkil etilishi sababli 1960–1970-yillarda O'zbekistonning tog'li hududlari, Farg'ona vodiysi va hatto Qoraqalpog'istondan ishchi kuchi jalb qilindi. O'zlashtirilgan yerlarda Mirzacho'l (1967), Do'stlik (1970), Zafarobod (1973), Arnasoy (1977) tumanlari tashkil etildi. Sanoat korxonalari barpo etilgan, aholi zichroq yashaydigan posyolkalar bazasida Paxtakor (1974), Do'stlik (1974), Gagarin (1974) shaharlari vujudga keldi.

Jizzax viloyatining cho'l hududi hisoblanadigan Mirzacho'l tumani 1967-yil 9-yanvarda tashkil etilgan bo'lib, umumiy maydoni 23000 km² tashkil etgan. Mirzacho'l tumanida 2 ta shahar (Gagarin, Mirzadala), 7 ta shahar tipidagi fuqarolar yig'ini (Bog'bon, Ipakyo'li, Paxtazor, Toshkent, Yangidala, O'zbekiston, Gulzor) va 4 ta QFY fuqarolar yig'ini (Do'stlik, Erjar, Mustaqillik, G'alaba) mavjud. Markazi Gagarin shahri hisoblanib, tuman xo'jaligi, asosan, qishloq xo'jaligiga ixtisoslashgan. Bugungi kunga kelib, sanoat, transport, aloqa, qurilish korxonalari faoliyat ko'rsatadi. Tuman aholisi paxtachilik, g'allachilik, bog'dorchilik, chorvachilik bilan shug'ullanadi. Mirzacho'l tumanining jami ekin maydoni 28,2 ming ga, shundan 13,8 ming ga paxta, 11 ming ga boshhoqli don, 1,2 ming ga dukkakli ekinlar, 321 ga maydonga poliz ekinlari ekiladi. Tuman shirkat va shaxsiy xo'jaliklarida qoramol, qo'y, echki hamda parrandalar boqiladi.

Jizzax viloyatidagi yana bir cho'l hududida joylashgan Do'stlik tumani 1970-yil 16-oktyabrda tashkil etilgan. Do'stlik tumani Jizzax viloyatining Zafarobod, Mirzacho'l,

Paxtakor, Forish tumanlari bilan chegaradosh bo'lib, maydoni 0,45 ming km^2 . Do'stlik tumanida 1 shahar (Do'stlik) va 8 qishloq fuqarolari yig'ini (Bog'zor, Bunyodkor, Istiqlol, Mevazor, Navro'z, Saritepa, Yangiobod, Qahramon) bor. Markazi Do'stlik shahri hisoblanib, Do'stlik tumanini Janubiy Mirzacho'l kanalining chap tarmoqlari kesib o'tgan. Sug'oriladigan yer maydoni 32,6 ming gektar, shundan 17 ming gektar yerga paxta, 12 ming gektar yerga g'alla ekiladi. Tumanda bugungi kunda 350 dan ziyod dehqon fermer xo'jaligi, 80 dan ortiq firma va kichik korxona, 2 qo'shma korxona, o'simlik moyi ishlab chiqaruvchi "El", "Erk", "Nur" firmalari, MTP, 120 dan ortiq maishiy xizmat ko'rsatish shoxobchasi, 45 savdo do'koni faoliyat ko'rsatmoqda.

Muammo. O'zlashtirishning dastlabki yutuqlariga qaramay, ekologik muammolar tobora kuchaydi. Sug'orish natijasida tuproq sho'rlanishi va yer osti suvlarining ko'tarilishi kuzatildi. Suv manbalari tanqisligi, ayniqsa Sirdaryo va Zarafshon havzalarida suv taqsimoti muammosini vujudga keltirdi. Biologik xilma-xillik pasayib, tabiiy cho'l o'simliklari (saksovul, yantoq, cherkez) kamaydi. Shuningdek, meliorativ tizimlarning nosozligi natijasida samaradorlik sezilarli darajada yomonlashib bordi. 1980-yillarga kelib, ayrim hududlar qayta sho'rlanib, tuproq unumdorligiga salbiy ta'sir ko'rsata boshladi.

Natija. Mustaqillikdan so'ng Jizzax viloyati cho'l hududlaridagi agrar siyosat tubdan o'zgardi. Cho'l hududlaridagi qishloq xo'jaligi sohasidagi asosiy yo'nalishlar maqsadli belgilab olindi. Unga ko'ra: yerlarni samarali boshqarish va suvdan tejab foydalanish siyosatini olib borish; tomchilatib sug'orish texnologiyalarini joriy etish (ayniqsa, 2010-yillardan boshlab); sho'rlangan yerlarda rekultivatsiya va melioratsiya dasturlarini amalga oshirish; fermer xo'jaliklarini tashkil etib, davlat monopoliyasidan bozor mexanizmlariga o'tish kabi zamon bilan hamnafas islohotlar belgilandi. Hozirgi kunda Jizzax cho'lining o'zlashtirilgan maydonlari qishloq xo'jaligining muhim tarmog'i bo'lib qolmoqda, biroq suv resurslari tanqisligi va iqlim o'zgarishi muammolari dolzarbligicha qolmoqda. Jizzax cho'llarini o'zlashtirish - XX asr O'zbekiston tarixidagi eng yirik meliorativ loyihalardan biridir. U qisqa muddatda iqtisodiy rivojlanish va ijtimoiy barqarorlikka xizmat qilgan bo'lsa-da, uzoq muddatda ekologik muammolarni ham keltirib chiqardi.

Xulosa. Tarixiy tahlil shuni ko'rsatadiki, kelajakda o'zlashtirilgan hududlardan foydalanishda quyidagi tamoyillar muhim:

1. Barqaror suv resurslari boshqaruvi;
2. Ekologik muvozanatni tiklash;
3. Tuproqni rekultivatsiya qilish;
4. Qishloq xo'jaligida resurs tejovchi texnologiyalarni joriy etish.

Jizzax cho'llarini o'zlashtirish tarixi — insonning tabiat bilan murakkab munosabatining yorqin ifodasi bo'lib, u hozirgi davrda ham ilmiy tahlil va amaliy saboqlar manbai bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Razzoqov A. "O'zbekiston paxtachiligi tarixi". Toshkent; "O'zbekiston", 1994. 232-234-betlar.
2. Xaydarov X. Jizzax viloyati tarixi. – Toshkent: Mehnat, 1996. 96-bet.
3. Komilov O. O'zbekistonda irrigatsiya tizimi rivojlanishi va uning oqibatlari (1951-1990-yy). Tarix fanlari doktori ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. Toshkent, 2017. 151- 152-betlar.

-
4. Jizzax viloyati davlat arxivi, 448-fond, 11-ro'yxat, 57-ish, 51-bet.
 5. Abdurahmonova M. Mirzacho'lnoma. – Toshkent: “Adabiyot”, 2021. 70-bet.
 6. Davletov R. 1946-1980-yillarda Mirzacho'l hududidagi migratsion jarayonlar // Jamiyat va innovatsiyalar – Общество и инновации – Society and innovations. 2021-dekabr. 146-bet.
 7. Toshkentboyev A., Nosirov O'. Jizzax viloyati. Toshkent: O'zbekiston, 1996. 18-bet.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 11 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).